

gyorsan lelohadt. Találón írta egy kései kritikus, hogy a telepítésnek csak a hangulati előkészítése volt hibátlan. A jó szándék sem menti a dilettantizmust és a felelőtlenséget. Az igazi megpróbáltatás azután 1888-ban érkezett el, midőn a Duna jeges áradása elmosta az épp felépült falvakat. A népesség egy része ismét elszéledt és csak ezt követően szilárdultak meg a telepek, melyeket azóta változatlanul a helyükön találunk: *Hertelendyfalva, Sándoregyháza, Székelykeve*. Az itt lakó magyar népességet nevezi a néprajzi szakirodalom *al-dunai székelyeknek*.

Péterfy Jenő írta egyik irodalmi bírálatában, hogy a székelytelepítés története kitűnő tárgy volna „egy korszerű satirikus eposzra, melyben nyilvános életünk minden félszégességét plasztikus képekben fel lehetne tüntetni” (1891). Valóban, a századvég felé haladó, lassan a millenniumra készülődő, önmaga társadalmi és nemzeti bajait fel nem ismerő Magyarország tükre volt ez a száz évvel ezelőtti telepítés. Groteszk dolog, hogy akkor történt, amikor az amerikai kivándorlás éppen nagy lendületet vett.¹

Kósa László

Hetvenöt éve született Hegedűs Lajos

Hetvenöt éve született, huszonöt éve halt meg.

Nemcsak a köznyelvi magyar hangtannak volt érdemes művelője, hanem – számos néprajzi, nyelvjárási tanulmányával – a honismeret kitűnő munkásaként is számon kell tartania a magyar tudomány történetének.

1926-ban mint magyar–német szakos hallgató kezdte tanulmányait a budapesti tudományegyetem bölcsészeti karán: itt Gombocz Zoltán tanítványa lett. Nyilván nemcsak a kutató-orvosi pálya eltemetett, de talán még föl-föléledő vágya, hanem a nagy tudós és tanár szuggesztív ereje is a beszéd fiziológiája, a fonetika felé terelte érdeklődését. Az 1928–1929. tanévre ösztöndíjat kapott Bécsbe, ahol Scripture laboratóriumában dolgozott, majd 1931-ben Londonban gyarapította fonetikai ismereteit.

¹Írásom forrásai elsősorban a következő művek voltak: *Szvboda Béla*: A „csángó láz”. (A bukovinai magyarok hazahelyezése 1883-ban). Bp., 1940., *Mikecs László*: Csángók. Bp., 1941., *Sántha Alajos*: A bukovinai magyarok története. Kolozsvár, 1942. A dualizmus kori magyarországi telepítések története még nincs megírva. Kérdés, megmaradt-e egyáltalán az al-dunai akció iratanyaga? A sajtóban olvasható beszámolók, viták, riportok alapján is szemléletes kép bontakozik ki. Mindez azonban még részletes feltárára vár.

1932-ben a pécsi gyakorló gimnáziumban alkalmazták. Mint annyi hajdani magyar középiskolai tanár, Hegedűs Lajos is talált alkalmat arra, hogy gyakorlati pedagógiai tevékenységén kívül tudományos munkát végezzen. Csak egy-két száraz adat: 1934–1935-ben a mozgófilmet bevonta a magyar kiejtés tanulmányozásába, 1934-ben nyelvjárási anyagot gyűjtött Csanád megyében, ugyanez évben tette közzé A magyar versritmus kérdése című tanulmányát, amelyben Illyés Gyula, Kosztolányi Dezső, Reményik Sándor, Szabó Lőrinc, Weöres Sándor és mások nyilatkoztak – Hegedűs kérésére – verseik születéséről, ugyancsak ebben az esztendőben több fonetikai dolgozata is megjelent, így a szájjüreg sajtóhangjairól s a beszédhangok természetéről. Pécsi és debreceni (1942–1944) tanári működésének idején oly sok tudományos dolgozatot írt, hogy címük pusztá felsorolása is nehezen találna helyet e megemlékezés kereteiben.

A Dunántúli Tudományos Intézet népryelvkutató osztályán (1944-től) már nemcsak hivatásszeretettel, hanem hivatalánál fogva is gyűjtött népryelvi szövegeket, s kedvező fordulatot jelentett, hogy a debreceni tudományegyetem, melynek 1944-től magántanára volt, 1947-ben a magyar népryelvkutatás tárgyköréből magántanárrá képesítette. A negyvenes évek végén megszervezi az Akadémia Nyelvtudományi Intézetének fonetikai osztályát, melynek haláláig vezetője.

Népryelvi, illetőleg folklórszövegeiből többet közzétett a Magyar Népryelvben, a Magyar Nyelvjárásokban és a Magyar Nyelvőrben. Néprajzi szempontból fontosabb két önálló kötetben megjelent gyűjtése: Népi beszélgetések az Ormánságból (1946) és a Moldvai csángó népmesék és beszélgetések (1952).

Talán még ezeknél is jelentősebb az a hatalmas hangfelvétel-gyűjteménye, amely – az MTA Nyelvtudományi Intézetében – őrzi századunk közepe magyar köznyelvének és számos magyar nyelvjárásának kiejtését s a magyar tájak szellemi néprajzának pusztuló színeiből oly sokat megőriztetett. Ha – méltatlanul – feledésbe merültek volna is Hegedűs Lajos nyomtatásban megjelent munkái, e buzgó, időnap előtt távozott tudósunk már csak ezért a magyar hangarchívumért is megérdemelné az utókor megbecsülését.

Vértes O. András

A Kisteleki-alapítvány pályázati fölhívása szegedi helyismereti munkára

A Kisteleki Ede emlékezetére alapított pályadíjat harmadízben 1985. május 12-én osztjuk ki. Fölhívjuk a Szeged múltjával, jelenével, jövőjével foglalkozó kutatókat, hogy pályamunkáikat 1984. december 31-ig ajánlottan küldjék meg. (Somogyi Könyvtár, Szeged Pf. 441. 6701)

A föltételek a következők: 1. Csak kiadatlan, a pályázat céljára készült, legalább 1, legfölbbebb 4 ív (egy ív 22 szabványosan gépelt lap) terjedelmű, Szegeddel kapcsolatos mű nyújtható be. 2. A pályamű tárgyát nem szabjuk meg. A tárgyválasztást (új tárgykörök földolgozását, új források föltárását, új szempontok érvényesítését) értékeljük. 3. A bizottság egy pályadíjat (12 000 Ft), két – egyenként 7000 Ft-os – és két – egyenként 4000 Ft-os – jutalmat ad ki. 4. A díjnyertes és jutalmazott pályaművek a Somogyi könyvtár állományába kerülnek. 5. A pályázat jeligés, a szerző nevét a dolgozat nem tartalmazhatja. Nevét és címét zárt borítékban mellékelje. 6. A bizottság döntését titkos szavazással hozza. 7. A díjazottakat levélben értesítjük, a közvéleményt pedig a díjkiosztásról a Délmagyarország és a Csongrád megyei Hírlap hasábjain tájékoztatjuk.

A Kisteleki-alapítvány
bíráló bizottsága